

a snahu o maximální datovou podloženost a argumentaci zajímavých závěrů, knihu vřele doporučuji všem zájemcům o problematiku volebního chování, charakteru a vývoje podoby politické soutěže v České republice i zájemcům o možné trendy ve volebním chování, které pravděpodobně nastoupily ve volbách 2010 a pokračují i ve volbách 2013.

Josef Fišer

Marcela Petrová Kafková: Šedivějící hodnoty? Aktivita jako dominantní způsob stárnutí

Brno, MUNI PRESS 2013, 181 s.

Pohled na seznam nedávno vydaných sociologických publikací na českém trhu jasně ukazuje zvyšující se zájem o téma postavení seniorů/rek ve společnosti. Poměrně úspěšně se tak zaceluje mezera, která v této souvislosti v české sociologické produkci dlouho zela, a to i přesto, že proces stárnutí populace, který rámuje úvahy i v knize Marcely Petrové Kafkové, bezesporu představuje jeden z nejvýraznějších fenoménů ovlivňujících různé dimenze života v západních společnostech. Můžeme přitom s potěšením konstatovat, že jednotlivé publikace, které se nedávno v této souvislosti v české sociologii objevily, se ve svém tematickém, konceptuálním ani metodologickém zaměření neduplikují a že každá z nich přináší specifický pohled na problematiku stárnutí.

Marcela Petrová Kafková se ve své knize vydává cestou studia odlišností a podobností v charakteru a míře participace jednotlivých generací v různých oblastech života (jako je trh práce, participace v rodině či zájem o politické dění). Snaží se zodpovědět, „zda čeští senioři aktivně participují na životě společnosti a ve kterých oblastech. A také, zda se svou participací odlišují od mladších jedinců a jestli tuto odlišnost můžeme vysvětlit především stárnu-

tím.“ (s. 40) Při své snaze odpovědět na tyto otázky se opírá především o analýzu hodnot. Longitudinální charakter komparativního výzkumu European Value Study, ze kterého vychází, umožnil autorce nejen sledovat vývoj v rámci jednotlivých kohort, ale zároveň srovnávat Českou republiku s dalšími evropskými zeměmi. Rámování knihy otázkou po možných rozdílnostech či podobnostech postojů a míry participace jednotlivých kohort v různých oblastech života společnosti je čtenářsky atraktivní a nabízí potenciál k dekonstrukci řady mýtů, které na poli ageistických představ o nesmířitelných rozdílech mezi seniory/kami a mladší generací často panují.

Konceptuálně kniha navazuje na ideu aktivního stárnutí. Je přitom potřeba ocenit, že autorka k aktivnímu stárnutí nepřistupuje s nekritickou samozřejmostí, jak se s tím bohužel často setkáváme (nejen) v české gerontologii či sociální politice. Naopak, ačkoliv kniha svým zaměřením sleduje logiku úvah spojených s konceptem aktivního stárnutí (a ve své analýze se například zaměřuje právě na ty dimenze, které bývají s aktivním stárnutím v jeho různých conceptualizacích nejčastěji spojovány), zároveň se snaží o kritické promyšlení normativnosti této představy. Jak napovídá i podtitul knihy *Aktivita jako dominantní způsob stárnutí*, představa aktivity se dnes v diskurzech obestírajících stárnutí stává téměř všudypřítomným imperativem, kde se nutnost být neustále aktivním a přispívat k blahu ostatních stává novým leitmotivem představ o „vhodném“ stárnutí. Jak ale autorka dobře reflektuje, tyto vize svou normativností zároveň řadu jednotlivců z představy o „vhodném“ stárnutí vylučují. Jednotlivé kapitoly dobře ukazují, do jaké míry různé sociodemografické charakteristiky zasahují do míry a charakteru participace. Aktivní stárnutí ve svém úzkém (a nejčastějším) vymezení tak není často produktem individuálního úsilí jako spíše výsledkem působení různých forem strukturálních z(ne)výhodnění. Autorka sa-

ma tuto skutečnost neustále reflektuje, aniž by se zříkala pozitivních aspektů, jež idea aktivního stárnutí přináší.

Marcela Petrová Kafková svou knihu otevírá diskuzí nad klíčovými procesy, které ovlivnily současné vnímání a podobu stárnutí. Mezi ně řadí probíhající demografické změny ústící do populačního stárnutí, postupné omezování státu sociálního blahobytu a nástup postmodernity spojený s rostoucím důrazem na individualismus. Tyto tři procesy rámuji teoretické vymezení konceptu aktivního stárnutí a promítají se i do linie argumentů jednotlivých kapitol. Ty představují samostatné texty, které je možné číst rovněž bez návaznosti na další části publikace. Poměrně izolovaný charakter jednotlivých kapitol a jejich malé propojení lze vnímat jako potenciální slabinu, na druhou stranu ale tato koncepce dobře vyhovuje tematickému rozkročení knihy. Svým zaměřením kniha otevírá témata spojená se sociologií rodiny, trhem práce či sociologií politiky. Různým čtenářům/kám tak umožňuje zaměřit se pouze na oblast, která je pro ně zajímavá, aniž by se nutně ztrácel širší kontext tématu.

Kniha po úvodním představení konceptu aktivního stárnutí a procesů, jež jeho současnou popularitu ovlivnily, přistupuje k prvním tématu participace v rodině a mezigenerační solidaritě. Osobně (trochu sobecky s ohledem na své vlastní výzkumné zaměření) považuji za nejzajímavější právě tuto část. Autorka v ní poukazuje na pokles normativní solidarity v české společnosti. Ačkoliv starší generace stále vykazuje vyšší míru normativní solidarity, i v této skupině dochází například k poklesu přesvědčení o tom, že rodiče musí pro své děti udělat vše (zatímco v roce 1991 s tímto výrokem souhlasilo 72 % české seniorské populace, v roce 2008 to bylo již „jen“ 57 % – s. 58). S ohledem na evropské srovnání Česká republika sice nijak nevybočuje, a to ani ve zmiňovaném poklesu normativní solidarity, s ohledem na tradičně silné zapojení prarodičů v českých rodi-

nách a zároveň nové výzvy, které stárnutí populace přináší pro organizaci péče o závislé členy rodiny, však tato data přináší zajímavé podněty k úvahám nad proměnou a směřováním mezigeneračních vztahů v českých rodinách. Ukazují, mimo jiné, že v české populaci dochází k poklesu po-
 cíťovaného závazku dětí vůči svým rodičům a že i starší generace, i přes svou stále vyšší míru normativní solidarity, nevnímá jako zcela legitimní závazek neomezeně podporovat své děti. Ačkoliv předkládaná analýza ukazuje, že hodnota rodiny je v české společnosti stále vysoká, dílčí závěry o vývoji postojů k závazkům v rodině poukazují na proměnu charakteru vnímání mezigenerační solidarity a měly by si tak zasloužovat naší další pozornost.

Následující empirická kapitola představuje pravděpodobně nejvíce diskutovanou dimenzi aktivního stárnutí – zaměstnanost a participaci na trhu práce. Autorka zde porovnává postoje k zaměstnání a hodnotu práce u různých generací. Ukazuje přitom, že v tomto ohledu se kategorie starších pracujících nijak výrazně neodlišuje od mladší, ekonomicky aktivní populace. Starší pracující jsou stejně ambiciózní jako ti mladší a sdílí i stejné přesvědčení o tom, co jsou nejdůležitější pracovní aspekty. Tato kapitola tak ukazuje, že i přes to, že jsou mladší a starší pracující často kladeni proti sobě jako dvě skupiny s odlišnými hodnotami a postoji ve vztahu k práci, ve skutečnosti se jedná o skupiny, které v tomto ohledu mají více společného než rozdílného.

Poměrně málo probádané, i když ve vztahu k tradičnímu vymezení aktivního stárnutí navýsost relevantní, téma představuje šestá kapitola věnující se politickému dění a veřejné participaci. Autorka zde poukazuje na existenci drobné odlišnosti mladších a starších skupin v politické orientaci charakteristické mírným příklonem k levici ve stáří. Ukazuje, že při srovnání jednotlivých kohort senioři/ky vykazují vyšší zájem o politiku. Ne ve všech evrop-

ských zemích však patří senioři ke skupině, která se o politiku více zajímá. V tomto ohledu tak autorka nepřináší jasné závěry o tom, zda je vyšší zájem starších generací o politiku dán věkem, nebo spíše efektem kohorty.

Poslední empirická kapitola otevírá téma, které je v souvislosti s aktivním stárnutím často skloňováno především v zemích na západ od našich hranic, v českém kontextu se mu ale zatím nedostalo výraznější pozornosti. Sedmá kapitola představuje dobrovolnictví jako příklad občanské participace seniorů/rek. Autorka v ní poněkud překvapivě vyvrací představu o nízké občanské participaci českých občanů. S téměř 30 % lidí věnujících se nějaké formě dobrovolnické práce se naopak Česká republika v rámci Evropy řadí mezi aktivnější země (s. 138). Poněkud méně překvapivě pak autorka poukazuje, že determinantem zapojení se do dobrovolnictví se stávají především hodnotové orientace jednotlivců (především příklon k postmaterialismu), zatímco sociodemografické charakteristiky (včetně věku) hrají spíše okrajovou roli.

S ohledem na aktuálnost tématu a přehlednost prezentace závěrů nepochybují o tom, že si kniha najde své čtenářstvo napříč různými disciplínami. Jednotlivé kapitoly mají převážně deskriptivní charakter (což autorka sama přiznává). V kontextu deklarovaného záměru knihy to však není nutné vnímat jako velkou slabinu. Ačkoliv by knize prospělo větší propojení jednotlivých témat a na některých místech i větší ambice jít za popis jednotlivých dat, kniha v současné podobě úspěšně plní svůj cíl představit různé roviny participace seniorů/rek ve společnosti. Je přitom potřeba ocenit, že autorka do svých úvah o aktivním stárnutí nezapojuje pouze hojně diskutovaná témata, jako je participace na trhu práce či celoživotní vzdělávání. Se zájmem jsem rovněž četla reflexi nad samotným konceptem aktivního stárnutí, která by ale mohla být více vtělena i do jednotlivých empirických kapitol. Jako celek představuje

knihu Marcely Petrové Kafkové jeden z nejucelenějších pokusů o představení různých rovin participace (nejen) seniorů/rek v různých sférách společnosti, a to jak na úrovni jejich hodnotových postojů, tak i konkrétního jednání.

Jaroslava Hasmanová Marhánková

Petra Šanderová: *Tělesnost jako významný faktor procesu adopce: kulturně antropologický problém*
Praha: SLON 2011, 162 s.

V knize *Tělesnost jako významný faktor procesu adopce: kulturně antropologický problém* se autorka Petra Šanderová zabývá fenoménem adopce vzhledově odlišných dětí v rámci České republiky. Výzkumu autorky se dá rozumět jako reakci na slova a publikace Terezy Boučkové, která svou špatnou zkušenost s adoptí romských dětí popsala ve scénáři k filmu *Smradi* a pak také ve svém románu *Rok kohouta*. Autorka se pomocí důkladné metodologie pokouší prozkoumat běžně sdílenou představu o adopci vzhledově odlišných dětí v České republice a pak mnohé z těchto představ vyvrátit na základě hlubšího porozumění danému tématu, které se opírá o teorii sociálního konstruktivismu.

Adopci dle autorky můžeme rozumět jako sociální instituci, která na jednu stranu poskytuje domov opuštěným dětem, aby zároveň zprostředkovala možnost uspokojení rodičovských potřeb především těm jedincům, kteří vlastního potomka mít nemohou. Prvním problémem, kterým se autorka v kontextu adopce zabývá, je tělesnost. Tělo bylo v minulosti chápáno jako pevná, neměnná entita, která podléhá empirickým pravidlům biologické vědy. Tato pravidla měla existovat před veškerou proměnlivostí a nestálostí kulturních změn a diverzity a bylo na ně nahlíženo jako na neměnné vnitřní nutnosti. Tělo však dnes dle autorky nemůžeme považovat za pou-